

Gotlands runinskrifter 3

Väskinde socken

G 258 – G 263

Thorgunn Snædal

Väskinde kyrka

Den äldsta delen av den nuvarande kyrkan är koret, som troligen uppförts omkring mitten av 1200-talet. Långhuset tillkom vid slutet av samma århundrade. Innanför den nuvarande kyrkans murar har rester av en äldre absidkyrka påträffats som troligen har uppförts i början av 1100-talet.

I kyrkan finns nu endast en runinskrift: I putsen på inklusoriet upptäcktes 1953 en futharkinskrift, G 258. Samma år hittades foten till ett altarkrucifix under golvet i kyrkan, på ena höjdsidan fanns en runinskrift fördelad på två rader. Krucifixfoten förvaras nu i SHM, G 259.

258. Väskinde kyrka

Litteratur: S.B.F. Jansson, rapport till RAÄ 27.8.1953 (ATA).

Äldre avbildningar: H. Faith-Ell, foto 1953.

Runinskrift i den gamla putsen på ”inklusoriets” norra vägg, mitt för dörren, 155 cm över golvet, väster om fönsternischen som vetter åt högaltaret. Inskriftens längd är 14,5 cm och runornas höjd är 2-3 cm. I närheten finns andra ristningar (figurer) dock inga runor.

Inskrift:

fuporkhnia...

5 10

G 258. Foto: Bengt A. Lundberg 1987.

Till läsningen: I 2 **u** utgår bistaven från huvudstavens topp. i 3 **þ** börjar bistaven omedelbart under huvudstavens topp och träffar nedtill huvudstaven strax ovanför dess bas. I 4 **o**, som har bistavar endast till vänster om huvudstaven, börjar bistavarna med tydligt markerade punkter. I 5 **r** är övre delen av bistaven rundad, nedersta leden rak; bistaven går ej på mitten in till huvudstaven. 6 **k** har förlorat bistavens översta del i en urgröpning i putsen. Av 7 **h** återstår ett stycke av huvudstaven ovanför mitten; till höger om huvudstaven är båda bistavarna bevarade. Det övriga av runan har gått förlorat genom putsbortfall. I 8 **n**, som har ensidig bistav, sitter bistaven något ovan mitten. 10 **a** har ensidig bistav. Efter 10 **a** finns ingen runa. Eftersom putsytan här är alldeles oskadad kan man fastställa, att intet mer har varit ristat; utan ristningen har här avbrutits av ristaren. Ristningen utgörs alltså av runradens första 10 runor. 40 cm öster om runorna står ett 17 cm högt tecken, **m**-runa?

259. Väskinde kyrka. Nu i Statens Historiska Museum

Litteratur: Sven B.F. Jansson, rapport till RAÄ, 1.8.1953; Th. Snædal, Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi (Runrön 16.) 2002, s. 182.

Äldre avbildningar: Odaterat och osignerat foto i ATA (dnr 4714)57.

Fot till altarkrucifix, funnen under golvet i kyrkan 1953. Den införlivades i Statens Historiska Museums samlingar 1959, inventarienummer 26274:97.

Föremålet är av lövträ, närmast rektangulärt med fasade sidor, basen är 12,2 cm lång och 7,5 cm bred; ovansidan är 6,3 x 7,6 cm, i mitten ett runt hål 3,3 cm i diameter och 4,5 cm djupt. Det är genomborrat av maskhål, som dock inte nämnvärt har skadat runorna. De är

inskurna på ena långsidan, fördelade på två rader, avgränsade av lodräta streck. Alla runor är säkra, ca 1,4-1,7 cm höga.

Inskrift

fir | fis / kæra | korsit

5 10 15

Fir fiskæra korsit.

»För fiskarekorset.»

G 259. Foto: Bengt A. Lundberg 1991.

Till läsningen: **r**-runan har sluten form. **s**-runorna har gotländsk form. 8 **æ** ser ut som en **n**-runa med dubbel bistav, som går ända fram till följande runa; samma form av **æ**-runa förekommer i en putsinskrift från slutet av 1500-talet i Bunge kyrka. 12 **o** har ensidiga bistavar snett nedåt vänster. Det tredje ledet i 14 **s** når ända fram till toppen av nästa runa. 16 **t** har ensidig bistav.

I sin rapport om fyndet till Riksantikvarieämbetet skriver Sven B.F. Jansson att föremålet hittades under golvet i Väskinde kyrka. Tyvärr har det inte gått att få fram närmare uppgifter om fyndomständigheterna. Den rapport av Greta Arvidsson som Sven B.F. Jansson förutskickar i sin rapport kom tydligen aldrig till stånd. I

Historiska Museets tillväxt för 1960 tas krucifixfoten upp bland en stor mängd andra föremål med samma inventarienummer. Den enda kommentaren till fynden är ”Funna vid undersökning i samband med kyrkans restaurering 1953 av landsantikvarie Greta Arvidsson.”

På en lapp som låg i asken tillsammans med fyndet har Sven B.F. Jansson skrivit följande kommentar: ”Inskriften är intressant. Skall jag skriva några rader om den i en rapport? Inskriften lyder: **fir : fiskera : korsit**”. Sven B.F. Jansson skrev dock aldrig någon ytterligare rapport om inskriften.

Foten har tydligen varit stativ för ett krucifix, som kanske användes vid särskilda mässor eller processioner för att ge fiskarna lycka och god fångst. Väskinde är en strandsocken och fiske har alltid varit en viktig inkomstkälla för socknens invånare.

æ-runan (†) talar för en datering till sen medeltid, 1400- eller 1500-talet, se Th. Snædal, a.a. s. 158-159. Även formen **korsit** i bestämd form talar för en sen datering.

260. Prästgården, Väskinde socken. Nu i Gotlands fornsal

Litteratur: W 27, F 267. E. Svärdröm, rapport till RAÄ 1.1.1976 (ATA); Th. Snædal, Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi (Runrön 16.) 2002, s. 108.

Äldre avbildningar: I. Andersson, odaterat foto (ATA)

Fragment av gravsten med runinskrift. Inga fyndomständigheter är kända. Stenen kom till Gotlands fornsal 1923, inv.nr 2562.

Materialet är ljusgrå kalksten, längd 85 cm, bredd 40 cm, tjocklek 20-22 cm. Ristningsytan är mycket nött och sliten. Inskriften finns längs ena långsidan, som dock inte är en ursprunglig kant. Ingen

sådan finns bevarad på fragmentet. Runorna är avgränsade av ramlinjer; troligen har de varit ristade på en korsstam, deras höjd är 4 cm. De flesta är avslagna i övre kanten och av många saknas så stor del att de inte längre kan typbestämmas. På nedre delen av stenens mitt finns två latinska bokstäver: OK

Inskrift:

... -fiir × auþb-rn × sun × sen

5 10 15

... yfir(?) Auðbern, sun senn.

»... över(?) Ödbjörn, sin son.»

G 260. Foto: Lennart Lindqvist 1983.

Till läsningen: Av runa 1 återstår ca 5 mm av huvudstavens bas. Av 2 **f** återstår huvudstavens nedre hälft och nedre delen av bistavarna. Huvudstavens topp och bistavarnas spetsar är borta i brottkanten. Runorna 3 och 4 består av två huvudstavar skadade i toppen; sannolikt rör det sig om två **i**-runor. I 5 **r** är huvudstavens övre del borta i brottet. 6 **a** och 7 **u** är skadade i sina toppar. Av 8 **þ** återstår huvudstavens bas och bistavens nedre del. Av 9 **b** återstår nedre delen av huvudstaven och bistavens nedre ögla. Runa 10 består av nedre delen av en huvudstav. I 11 **r** är runans övre del borta; bistavens starka lutning talar för att runan varit **r**. I 13 **n** är högra bistaven

ytterst grund, den vänstra är borta i brottet. Runorna 13-18 är säkra även om 17 **e** och 18 **n** är skadade i sina toppar.

Äldre läsningar:

O. v. Friesen 1936: ----**r** × **auþb-rn** × **sun** × **sen**

Svärdström 1976: ...× **a...n** × **sun** × **sin**

Namnet *Auðbiorn/ Auðbern* är inte belagt i någon annan gotländsk runinskrift men är ganska vanligt i de fastlandssvenska runinskrifterna.

Detta är den enda runristade gravhällen från Väskinde. Det är därför beklagligt att den är så dåligt bevarad och att fyndomständigheterna är okända. Stenen är registrerad på prästgården och måste därför ha hittats där och inte i kyrkan eller på kyrkogården. Den fragmentariska inskriften tillåter inte en säker tidsbestämning, men förekomsten av palatalt-*r* talar för en datering till tidig medeltid, 1100- eller 1200-talet (Th. Snædal, a.a. s. 104, 108).

261. Gällungs, Väskinde socken. Nu i Statens Historiska Museum

Hösten 1973 undersöktes omkring 20 anläggningar på gravfältet fornlämning nr 68 på fastigheten Gällungs 1:9 i Väskinde socken. Undersökningen utfördes av Mats Lundgren, RAGU. Anledningen till utgrävningarna var att professor Greta Arwidsson hade uppmärksammat skador på gravarna under en exkursion i april 1973. Gravfältet användes som svingård och grisarnas bökande hade vållat avsevärda skador på gravarna.

Rapport över utgrävningarna har inte skrivits. Fynden inlämnades till Statens Historiska Museum i februari 1992 tillsammans med preliminära fyndlistor. I samband med överlämnandet

uppmärksammade Lena Thunmark–Nylén runtecken på två bronsbleckbandsrullar, ca 15 mm höga. Enligt de noteringar som fanns på fyndpåsarna härstammar bronsrullarna från ”anl. 12?”, men några närmare upplysningar om denna beteckning har inte gått att få. Fynden har i SHM fått inv.nr 32391.

Den mindre av bronsrullarna är 14 mm hög, dess diameter är 1 cm, utbredd längd ca 8 cm. Intill och vänster om ändkanten finns ett inristat tecken. Tecknet är 1,2 cm högt, nästan lika högt som rullens bredd. Det skulle kunna vara en bindruna bestående av 3-4 runor: **p|p|ar**, därunder syns spår av ett ruttmönster.

Den andra bronsrullen är 2,1 cm hög, diametern är ca 9 mm, utbredd längd ca 4,5 cm. Vid undersökning i mikroskop syns en runristning, fördelad på tre rader på bleckets utsida. Runorna är ytterst grunda och nötta och endast ett fåtal kan typbestämmas. Även på rullens insida finns ristningar. Läsningen försvåras också av att rullen i konserveringssyfte blivit vaxbehandlad. Belysning under mikroskopundersökning reflekteras i den glansiga ytan och ger inte full effekt. Fotograferingen av inskriften försvåras också av vaxbehandlingen.

För att försöka få fram en säkrare läsning röntgenundersöktes blecket i april 1993 av Riksantikvarieämbetets metallurg Hubert Hydman. I undersökningsrapporten ger han följande beskrivning: ”Rullen har röntgenfotograferats för att få fram bilder av runor på insidan av rullen och den del där ändarna går omlott. Rullen röntgenfotograferades på polaroidfilm T52 Pola Pan 4x5 Instant Sheet Film. Åtta exponeringar gjordes på två st filmer med 60 till 80 KVP och exponeringstider mellan 0,5 och till 3 min. Inte på någon av exponeringarna syns några runor. Ristningarna är för grunda för att ge tillräcklig kontrast.”

Inskriftens läsordning är svår att fastställa eftersom den inte är konstant. Jag har valt att börja med det tecken som står omedelbart till höger om den yttre kanten. Det går inte att se om några tecken är dolda under den ca 8 mm långa del där ändarna går omlott. Raden inleds med ett lodrätt streck som fortsätter över mittenraden, från dess bas utgår en svagt böjd linje nedåt höger överst i den tredje raden. I det närmast följande området finns inga säkra spår av runor förutom topparna av andra radens första tecken och några diffusa streck. Vad gäller andra hälften av raden är läsriktningen troligen den motsatta. Det första tecknet, ca 1 cm t.h. om kanten, är **s**, därefter **i**. Det tredje tecknet är möjligen **r**, bistaven ansluter dock inte till huvudstaven och dess nedre del är mycket diffus. Nästa runa består av en diffus och korroderad huvudstav, t.h. om dess topp utgår en svängd linje, som strax nedanför halv runhöjd svänger in mot huvudstaven, dess slut är borta i korrosionen och det kan inte avgöras om den anslutit till huvudstavens bas, runan kan läsas som **p** med stor påse. Nästa runa är **n**, vars vänstra bistav är mycket kort.

Den andra raden inleds med ett ”virrvarr” av streck som går över både den övre och den nedre ramlinjen. Det första tecknet är möjligen **t**, vars bistavar bildar ett kryss när de korsar varandra vid huvudstavens topp. Den högra bistaven är mycket lång och går över nästa runas nedre del, den runan är ett **r** med öppen form. Tätt intill och delvis över **r**-runan går ett lodrätt streck och omdelbar t.h. om det ytterligare ett streck med ungefär samma runhöjd. Från huvudstavens nedre del går en diagonal linje åt höger ned mot ramlinjen, som höger bistav i en **r**-runa eller en **u**-runa med mycket lågt ansatt bistav. Därefter en **l**-runa, vars huvudstav är mycket nött. Följande runa är ett **p**, huvudstavens topp är mycket nött. Därefter en **u**-runa med lågt ansatt bistav. Därefter en lodrät huvudstav. I nästa tecken är huvudstavens övre del helt borta (om den någonsin funnits);

från ungefär halv runhöjd går diagonala streck ned på ömse sidor om huvudstaven, de ser ut som lågt ansatta **t**-bistavar; den högra går över följande huvudstav något under halv runhöjd och fortsätter ned till ramlinjen; den runan får alltså ett utseende av en **u**-runa med lågt ansatt bistav. Ramlinjen avslutas därefter med ett lodrätt streck.

Därefter förefaller det som om läsriktningen ändras och att följande runor skall läsas från den andra kanten. Dessa 6-7 tecken begränsas inte av ramlinjer, de är ytterst nötta. Förslag till läsning: Runan närmast kanten är ett **n** med ensidig bistav, därefter ett **a** med dubbelsidig bistav, den högra kortare. De följande runorna består av lodräta huvudstavar mellan dem, strax under halv runhöjd finns ett diagonalt streck, som börjar strax t.v. om den vänstra huvudstaven och ansluter till den andra huvudstaven t.h. om runan. Nästa runa ser ut som ett **h** med mycket högt ansatta bistavar. Därpå en huvudstav; från dess övre del går ett kort streck snett uppåt höger, nedanför den finns ett kort diagonalt streck uppåt vänster, nedåt höger, vars spets berör spetsen på den linje som utgår från huvudstaven. Därpå en runa som kan läsas som **l**.

Den tredje raden börjar också den i omlottkanten. Mellanradens huvudstavar går under ramlinjen. Raden inleds med ett antal till synes ostrukturerade streck. Därefter **a**; **t** med ensidig lågt ansatt bistav; **u** mycket grund, huvudstav och bistav möts vid ramlinjen; **t** med tunn ensidig bistav; **u** med bistaven ansatt en bit ned på huvudstaven.

Även om en och annan runa kan urskiljas ger inskriften som helhet intryck av att mest bestå av streck och ”runliknande tecken”, vilket ju ofta är fallet med amulettinskrifter. I en artikel om ett dosformigt spänne från Tyrvalds i Klinte socken med runinskrift på bottenplattan gör Lena Thunmark-Nylén (Fornvännen 1986, s. 73–79) en sammanställning av runinskrifter på dosformiga och

djurhuvudformiga spännen. Eftersom endast ett fåtal av de omkring 20 inskrifterna har en tolkningsbar inskrift kommer Thunmark–Nylén (a.a. s. 78) fram till att det språkliga budskapet inte kan ha varit det primära i dessa inskrifter utan att runorna här är ”hednamagiska tecken”. Samma resonemang kan gälla för amulettinskrifter överhuvudtaget. I sin artikel Magiska Runinskrifter i ANF 1937 konstaterar Arthur Nordén (s. 182) att det redan under forntiden fanns simulerade inskrifter och att ”hemmagjorda runmagiker och kvacksalvare så gott de förmådde totade till något som liknade runor.”

De gravar där amuletterna hittades är daterade till yngre järnålder, dvs vikingatid. Då **u**-runorna i inskriften har en form som påminner om kortkvistruneformer i inskrifter från äldre är det möjligt att inskrifterna kan tillhöra 900-talet, snarare än 1000-talet, då normalrunorna blev i stort sett allena rådande i de gotländska inskrifterna.

262. Knuts, Väskinde socken. Nu i Statens Historiska Museum

Litteratur: M. Lindquist, Grävningrapport (ATA), dnr 4991/89.

Benfragment, troligen en del av ett lårben av en ko. Det hittades vid arkeologiska utgrävningar vid Knuts 1:5 (fornlämning nr 134:1-2). Utgrävningen företogs under tiden 1 februari till 30 juli 1973 då man uppmärksammat fornlämningen i en nyplöjd åker (anl. 1/73). Efter undersökningen borttogs anläggningen. Ca 30 meter NV om anläggningen kvarligger med största säkerhet ytterligare en husgrund, där man under utgrävningens gång tog upp ett provschakt (anl. 2/73).

Ristningen uppmärksammades av Elisabet Rundqvist vid SHM när hon inventerade grävningfynden inför katalogisering våren 1992.

Benet låg i en påse med ben, keramik, sten mm som var märkt schakt II.

Enligt grävningsledaren Malin Lindqvist betyder det att fyndet gjordes i det provschakt som gjordes i den ej undersökta husgrunden (anl. 2/73).

Benflisan är 6,8 cm lång och 3 cm bred över den bredare änden; tjockleken är 1 cm. Ristningen finns på den släta sidan.

Inskrift:

...- k k +

Från den vänstra brottkanten går ett diagonalt 7 mm långt ristat streck snett nedåt höger, rester av en runa? De båda **k**-runorna är 10 respektive 9 mm höga. Därefter ett litet likarmat kors 8×8 mm.

Enligt Elisabet Rundqvist kunde vissa föremål i den undersökta husgrunden dateras till folkvandringstid. Det är dock inte fastställt om anl. 2/73 är lika gammal. Runformerna och det lilla korset tyder på en datering till vikingatid eller medeltid för runorna.

263. Väskinds, Väskinde socken. Nu i Statens Historiska Museum

Litteratur: F 267. Tillväxten, Fornvännen 1907, s. 252.

Skifferbryne med runinskrift. Fyndomständigheterna beskrivs kortfattat i Historiska Museets tillväxt i Fornvännen 1907: "13,150 Gotland, Västkinde sn och gård. Skifferbryne med en ytterst utplånad runinskrift på ena kanten, bit av samma el. ett liknande bryne med en stjärnfigur inristad; f. i en åker närmast intill den hvarifrån fynden inv. 13,293 och 13,330 härröra."

Av fyndbeskrivning för föremålen under dessa nummer framgår att de påträffats i ”den förut under Klintegårds hörande Brunnsåker, hvari anträffats en mängd husdjursben och andra fynd tydande på en boplats”. Det är nu omöjligt att avgöra i vilken av åkrarna intill Brunnsåker som brynet hittades. Registret saknar uppgifter om fynddatum och omständigheter.

Materialet är svart skiffer. Brynets längd är 13,9 cm, bredden 2,8-3,2 cm och tjockleken 8 mm. Det är ojämnt format och avbrutet i båda ändar. Den bit som enligt uppgift inlämnades samtidigt med brynet är nu förkommen. Ena sidan är ganska slät med flera längsgående rispor på ytan; på baksidan finns två djupa sliprännor, som visar att brynet varit flitigt använt. På ena smalsidan finns sex tecken inristade, 4-6 mm höga.

Det kan ej avgöras om det rör sig om ”äkta runor” eller hur gammal inskriften är. O. v. Friesen granskade brynet den 26 juli 1934. I kommentaren har han skrivit: ”Modern ristn?”

Ristningen kan alltså vara betydligt yngre än medeltiden.

Väskinde socken, okänd fyndort. Nu försvunnen

I ATA förvaras ett brev från Mårten Stenberger till Elias Wessén daterat den 16 september 1944. Brevet har följande lydelse:

”I samtidigt härmed avgående assurerat postpaket över sändes härifrån till Dig en nyligen till Gotlands fornsal inlämnad medeltida fingerring med runinskriftion. Det enda jag f.n. vet om proveniensen är att ringen hittats i ett potatisland i Väskinde socken. Vi hoppas kunna förvärva ringen för Fornsalens räkning och då samtidigt få närmare fynduppgifter. Jag vore nu mycket tacksam, om Du ville visa oss vänligheten att tyda inskriften och därefter återsända ringen hit.”

Detta är tyvärr det enda dokumentet om ringen. Det har inte gått att fastställa om Elias Wessén mottog postpaketet. Under excerperingsarbetet för inskrifterna i Nordertredingen uppgav Mårten Stenberger 1970 att han inte kunde erinra sig ringen. Någon ring som passar in på beskrivningen finns inte registrerad i Gotlands Fornsal eller SHM.